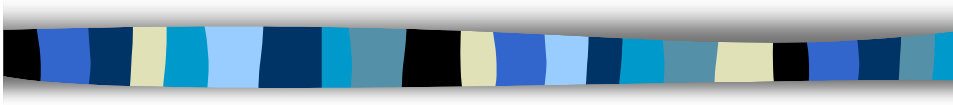

Dynamiikan hallinta

Lähde: Zölzer. (1997). "Digital audio signal processing". Wiley & Sons.

Sisältö:

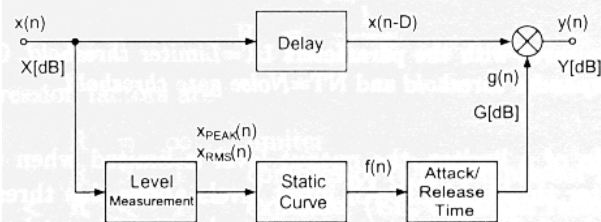
- Johdanto
- Staattinen käyrä
- Ajallinen käyttäytyminen
- Toteutus
- Stereosignaalit

1 Johdanto

- Dynamiikan hallinnan sovelluksia
  - **äänittäessä** pyritään saamaan koko amplitudialue optimaalisesti käyttöön signaalin kulkutiellä järjestelmän läpi
    - myös suojaamaan AD-muuntimia ylikuormitukselta
  - kohinaportteja käytetään tukahduttamaan matala-amplitudista kohinaa
    - = vain tietyin tason ylittävät audiosignaalit päästetään läpi
  - **toistettaessa** musiikkia tai puhetta esim. autossa, dynamiikka täytyy sovittaa taustakohinan ominaisuuksiin
    - kuuntelu helpottuu / käy mahdolliseksi

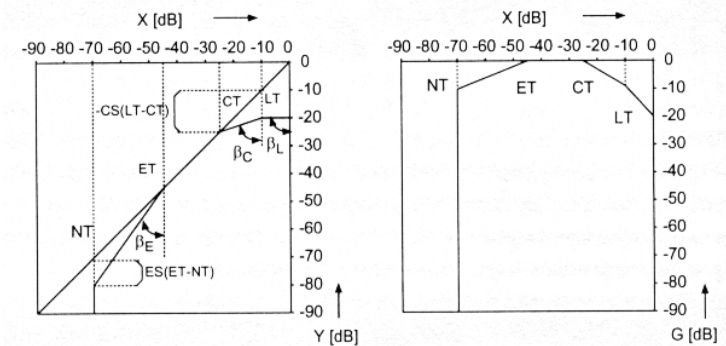
Johdanto

- Kuva: lohkokaavio dynaamisen alueen hallinnasta
  1. Mitataan sisääntulon taso
  2. Kerrotaan viivästettyä sisääntulosignaalia tekijällä $g(n)$
$$y(n) = g(n) \cdot x(n - D)$$
- Signaalin $x(n)$ viivästys säätösignaaliin $g(n)$ nähden mahdollistaa "ennustavan" tason säädön (vahvistus ehtii laskea ennen pamausta)
- Tasotekijän (gain factor) $g(n)$ arvo muodostuu kahdessa lohossa
  - staattisesta käyrästä katsotaan sisääntulotasoa vastaava ulostulotaso
  - arvojen $g(n)$ vaihtelua pehmennetään ajan yli alipäästösuodattamalla

2 Staattinen käyrä

- Kuva: suhteen sisääntulon tason ja vahvistuksen tason välillä määräävä staattinen tasokäyrä $G[\text{dB}] = f(X[\text{dB}])$
  - ulostulon taso ja vahvistuksen taso ovat sisääntulotason funktioita
  - kynnyksarvot (thresholds): LT =limitterin kynnyksarvo, CT =kompressorin, ET =ekspanderin, NT =kohinaportin (noise gate)

2.1 Toiminta-alueet

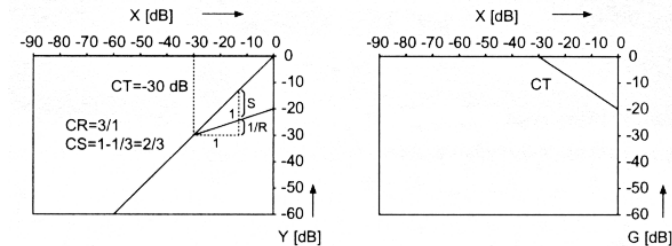
- **Limitteri** rajoittaa ulostulon tasoa, kun sisääntulon taso ylittää kynnyksen LT
  - kaikki tasot kynnyksen yläpuolella johtavat vakioulostulotasoon
- **Kompressor** kuvaa *muutoksen* sisääntulotasossa *pienemmäksi muutokseksi* ulostulon tasossa
- **Ekspanderi** kasvattaa sisääntulon muutoksia suuremmiksi muutoksiksi ulostulon tasossa
- **Kohinaporttia** käytetään matalatasoisten signaalien tukahduttamiseen ja kohinan vähentämisen
- Kynnysarvot eri kohdissa staattista käyrää määräävät alarajan limitterille ja kompressorin toiminta-alueelle, sekä ylärajan ekspanderin ja kohinaportin toiminta-alueelle

2.2 Kompressiosuhde

- **Kompressiosuhde** voidaan lukea staattisen käyrän logaritmisesta esitysmuodosta: sisääntulon tason muutoksen ΔP_i suhde ulostulon tason muutokseen ΔP_o

$$R = \Delta P_i / \Delta P_o$$

- Tyypillisiä kompressiosuhteita: $R = \infty$ (limitteri), $R > 1$ (kompressor), $0 < R < 1$ (ekspanderi), $R = 0$ (kohinaportti kynnyksen kohdalla)

Kompressiosuhde

- Kuvasta: suoran yhtälö $Y = CT + (1/R) \cdot (X - CT)$ ja kompressiosuhde $R = (X - CT) / (Y - CT)$
  - CT on sisääntulon kynnystaso (dB), josta kompressio alkaa
- Siirtymällä logaritmisesta lineaariseen esitykseen saadaan

$$R = \frac{\log_{10}(x/c_T)}{\log_{10}(y/c_T)}$$

missä x ja y ovat lineaariset tasot, ja c_T on lineaarinen kompressiokynnys

- Tästä voidaan ratkaista lineaarinen ulostulotaso y sisääntulotason x funktiona

$$y/c_T = 10^{(1/R) \cdot \log_{10}(x/c_T)} = (x/c_T)^{1/R}$$

$$y = c_T^{1-1/R} \cdot x^{1/R}$$

- Sääteökijä $g(n)$ saadaan laskettua osamäärästä

$$g(n) = y/x = (x/c_T)^{1/R-1}$$

3 Ajallinen käyttäytyminen

- Staattisen käyrän mukaisen tason säädön ohella dynamiikan aikakäyttäytymisellä (*nousu- ja laskuaika*) on merkittävä rooli äänenlaadussa
- Kaksi seikkaa vaikuttaa ajalliseen käyttäytymiseen:
  1. eksplisiittinen nousu- ja laskuaikojen implementointi osaksi dynamiikan säätöä
  2. sisääntulosignaalin tason mittaamisen nopeus PEAK- tai RMS-algoritmeilla vaikuttaa suoraan myös dynamiikan hallinnan nopeuteen kokonaisuutena
- Näistä tarkastellaan ensin jälkimmäistä kohtaa: tason mittaamista, sitten nousu- ja laskuaikojen hallintaa suodattamalla säätötekijän arvoja ajan yli

Ajallinen käyttäytyminen

3.1 Tason mittaaminen

Dynamiikka 9
DA / Klapuri

- Tason mittaamiseen on kaksi yksinkertaista ja laajalti käytössä olevaa menetelmää, PEAK ja RMS
  - funktionaalisesti keskenään vaihdannaisia (sama tehtävä)
  - kuitenkin PEAK:ia käytetään tyypillisesti limiterissä, RMS:ää taas kompressorissa, ekspanderissa ja kohinaportissa
- Sisääntuloa merkitään $x(n)$
- PEAK-algoritmi** (tuottaa tasosuureen $x_{peak}(n)$):
  - painokerroin AT määrää nousuajan (attack time), kerroin RT laskuajan (release time)
  - 1. $x_{peak}(n) = (1 - RT) \cdot x_{peak}(n - 1)$
  - 2. if $|x(n)| > x_{peak}(n)$:

$$x_{peak}(n) = x_{peak}(n) + AT \cdot [|x(n)| - x_{peak}(n - 1)]$$
- RMS-algoritmi** (tuottaa tasosuureen $x_{rms}(n)$):
  - sisääntulon neliö, keskiarvotus ensimmäisen asteen alipäästösuotimella
  - kerkiarvotuksen ajallisen pituuden määrää kerroin TAV
  - 1. $x_{rms}(n) = (1 - TAV) \cdot x_{rms}(n - 1) + TAV \cdot [x(n)]^2$

Ajallinen käyttäytyminen

3.2 Tasotekijän pehmentäminen

Dynamiikka 10
DA / Klapuri

- Nousu- ja laskuajat voidaan toteuttaa eksplisiittisesti siten, että pehennetään säätötekijän arvojen ajallista vaihtelua
- 1. Verrataan sisääntulon säätötekijää $f(n)$ sen edelliseen arvoon (säätötekijä on laskettu käyttäen staattista käyrää, merkittiin $g(n)$ edellä)
  - päätetään, onko säätötekijä nousu- vai laskuvaiheessa
  - palautetaan tämän mukaisesti muuttujalle k joko arvo AT tai RT
- 2. Tasotekijän arvo saadaan suodattamalla säätötekijän arvoja ensimmäisen asteen alipäästösuotimella:

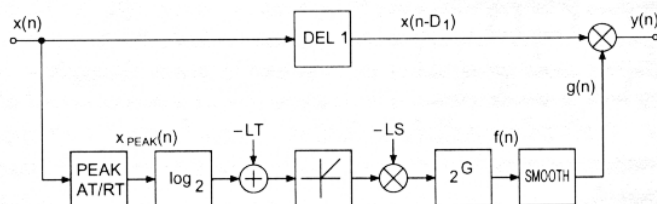
$$g(n) = (1 - k) \cdot g(n - 1) + k \cdot f(n)$$

4 Toteutus

4.1 Limitteri

Dynamiikka 11
DA / Klapuri

- Kuva: limiterin lohkokaavio
- 1. sisääntulosignaalista $x(n)$ mitataan PEAK-algoritilla taso $x_{peak}(n)$
- 2. arvoa $\log_2[x_{peak}(n)]$ verrataan limiterin kynnyksarvoon LT
- 3. jos kynnyksarvo ylittyy, eli erotus on positiivinen
  - erotus kerrotaan limiterin negatiivisella kulmakertoimella $-LS$
  - otetaan käänteinen logaritmi 2^G
  - näin saatua säätötekijää $f(n)$ pehennetään ensimmäisen asteen alipäästösuotimella SMOOTH
- 4. mikäli kynnyksarvo ei ylity, signaali $f(n)$ asetetaan arvoon 1.
- 5. viivästetty sisääntulo $x(n - D_1)$ kerrotaan pehennetyllä säätötekijällä $g(n)$. Näin saadaan ulostulo $y(n)$

Toteutus

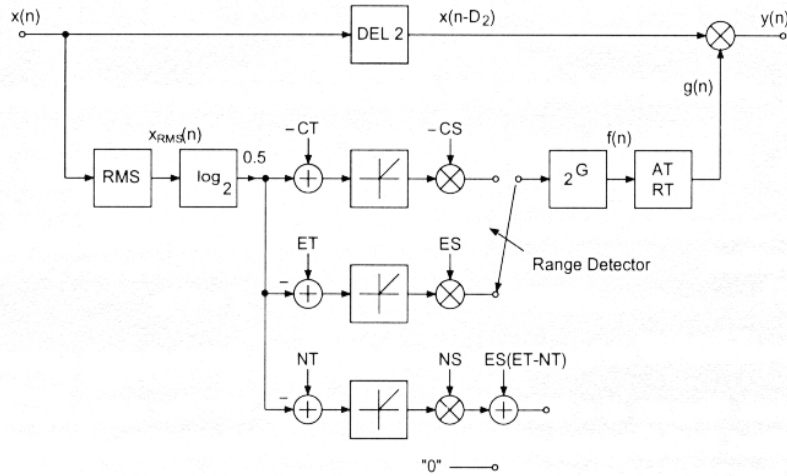
4.2 Kompressor, ekspanderi, kohinaportti

Dynamiikka 12
DA / Klapuri

- Kuva seuraavalla sivulla: kompressorin/ ekspanderin/ kohinaportin lohkokaavio
- Perusrakenne on sama kuin limiterin tapauksessa
- Erona on, että tasosuurena käytetään RMS-pohjaista arvoa $0.5 \cdot \log_2[x_{rms}(n)]$
  - tasoa verrataan kolmeen kynnyksarvoon, jotta saadaan määrättyä staattisen käyrän *toiminta-alue*
  - tästä määräytyy kompressiosuhde, josta voidaan johtaa säätötekijän painotus $CS / ES / NS$
  - käänteinen logaritmi ja säätötekijän pehmentäminen ensimmäisen asteen alipäästösuotimella

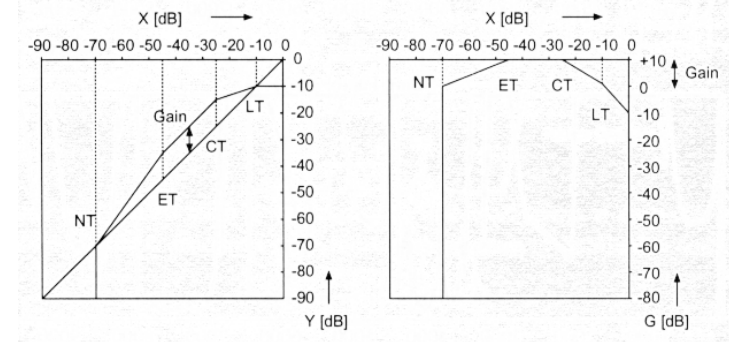
Kompressor, ekspanderi, kohinaportti

- Kompressorin/ ekspanderin/ kohinaportin lohkokaavio

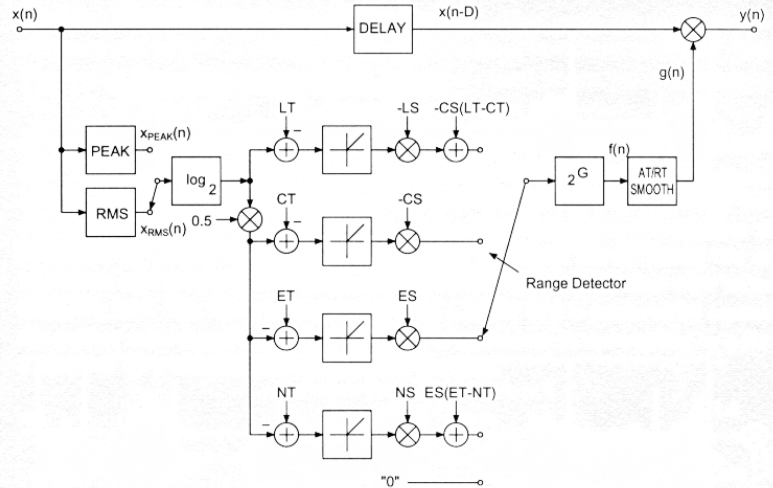
4.3 Kokonaisjärjestelmä

- Mitataan yhtäaikaaisesti PEAK- ja RMS-tasot
  - jos limiterin kynnsarvo ylittyy, valitaan limiterin polku
  - muutoin RMS-taso määrää jonkun kolmesta muusta toiminta-alueesta
  - koska maksimitasoa rajoitetaan limiterillä, staattista käyrää kokonaisuudessaan voidaan siirtää ylöspäin vakiovahvistuksella
- Kuva: staattista käyrää on nostettu 10 dB:n verran

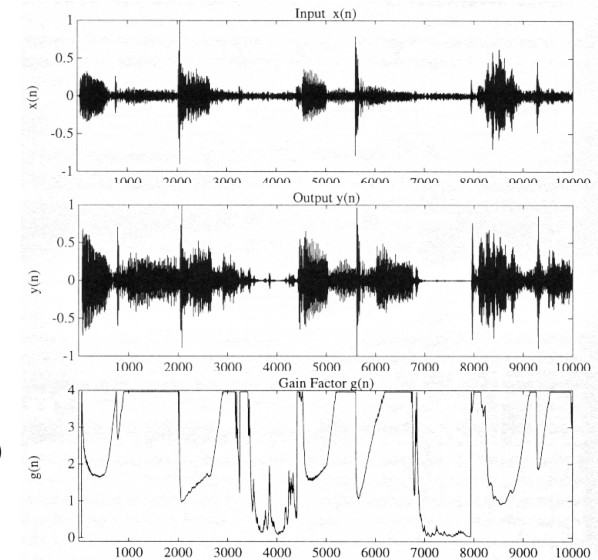
Kokonaisjärjestelmä

- Limitteri/ kompressor/ ekspanderi/ kohinaportti

Kokonaisjärjestelmä: esimerkki

- Kuva:
  - sisääntulo $x(n)$
  - ulostulo $y(n)$
  - säätötekijä $g(n)$

Kokonaisjärjestelmä: esimerkki

- Havaitaan, että korkeilla amplitudeilla järjestelmä kompressoii, ja matalilla amplitudeilla ekspandoi
  - lisäksi saadaan vahvistusta 12 dB (säätötekijän maksimiarvo 4)
  - $g(n) = 4$: toimitaan *lineaarisella* alueella
  - $1 < g(n) < 4$: *kompressoidaan*
    - saavutetaan kokonaisuudessaan äänekkäämpi signaali
  - $0 < g(n) < 1$: *ekspandoidaan*
    - pieniampitudisten signaalien dynaaminen alue laajenee
  - kohinaportin toimintaa ei näy esimerkissä
- Huomaa: säätötekijä todellakin *vaimentaa* myös ekspandoitavaa osaa signaalista (jollei kokonaistason +12 dB vahvistusta huomioida)
  - näin kompressiosuhde $R = \Delta P_I / \Delta P_O$ saadaan 1:stä suuremmaksi, eli *muutokset* sisääntulossa kuvautuvat suuremmiksi muutoksiksi
  - tämä käy ilmi G [dB]:n kuvaajasta sivulla 4.3

4.4 Laskennallisia näkökohtia

- Tasosignaalien $x_{\text{peak}}(n)$ ja $x_{\text{rms}}(n)$ näytteistystaajuutta voidaan huoletta laskea kertoimella neljä
  - koska signaalit ovat luonteeltaan valmiiksi kaistarajoittuneita, voidaan yksinkertaisesti poimia joka neljäs arvo
- Laskenta voidaan lomittaa seuraavasti:
  - tasot PEAK/RMS päivitetään jokaiselle sisääntulonäytteelle
  - seuraavia moduleita suoritetaan vuorotellen joka neljäs jakso:
    - (1) LD(x): logaritmi, (2) CURVE: staattinen käyrä,
    - (3) 2^x : käänteinen logaritmi, (4) SMO : säätötekijän pehennys
  - säätötekijän arvoja interpoloidaan toistamalla kutakin 4 kertaa, ja tekemällä sisääntulosignaalin kertominen (MULT) ulostuloon

5 Stereosignaalit

- Stereokanaville tarvitaan yhteinen säätötekijä $g(n)$
  - näin stereotasapaino ei vinoudu
  - sisääntulosignaalin taso mitataan kanavien keskiarvosta
- Kuva: stereon dynamiikan säätö

